

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

TA'LIM TASHKILOTI RAHBARLARIDA IJTIMOY TASHABBUSKORLIKNI O'RGANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Abduraxmonov Vosidjon Rasuljonovich

Farg'ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: vosidjon@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8143-8789>

Annotatsiya.

Maqolada rahbarlarning ijtimoiy tashabbuskorligini o'rganish uchun metodologik asoslar ishlab chiqiladi. Tushunchani belgilash, sababiy izohlash va normativ baholash vazifalari o'zaro farqlanadi. Konseptual tahlil asosida tashabbus epizodi kuzatuv birligi sifatida taklif etilib, ko'p manbali tekshiruv tartibi yoritiladi. Resurs sharoitlari, muqobil izohlar va etik cheklovlarning o'zaro bog'liqligi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijasi yakunlangan empirik tadqiqot emas, balki keyingi sinovlar uchun ishlab chiqilgan protokoldir.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tashabbuskorlik, operatsionallashtirish, sababiy mexanizm, normativ baholash, triangulyatsiya, ta'lim boshqaruvi.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ИНИЦИАТИВНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Абдурахмонов Восиджон Расулжонович

Ферганский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье разрабатываются методологические основы изучения социальной инициативности руководителей. Разграничиваются задачи определения понятия, причинного объяснения и нормативной оценки. На основе концептуального анализа эпизод проявления инициативы предлагается в качестве единицы наблюдения, а также рассматривается процедура проверки с использованием нескольких источников информации. Раскрывается взаимосвязь ресурсных условий, альтернативных объяснений и этических ограничений. Результатом исследования является не завершённое эмпирическое исследование, а протокол, разработанный для последующей апробации.

Ключевые слова: социальная инициативность, операционализация, причинный механизм, нормативная оценка, триангуляция, управление образованием.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR STUDYING SOCIAL INITIATIVE AMONG EDUCATIONAL LEADERS

Abduraxmonov Vosidjon Rasuljonovich

Fergana State University, Independent Researcher.

Abstract.

The article develops methodological foundations for studying the social initiative of leaders. It distinguishes between the tasks of conceptual definition, causal explanation, and normative evaluation. Based on conceptual analysis, an initiative episode is proposed as the unit of observation, and a multi-source verification procedure is outlined. The interrelationships among resource conditions, alternative explanations, and ethical constraints are examined. The outcome is not a completed empirical study but a protocol developed for subsequent testing.

Keywords: social initiative, operationalization, causal mechanism, normative evaluation, triangulation, educational management.

Kirish. Ta'lim rahbarining ijtimoiy tashabbuskorligini o'rganish uni faol shaxs deb atashdan yoki o'tkazilgan tadbirlarni sanashdan boshlanmasligi kerak. Avvalo, nima tashabbus hisoblanishi, nimasi uning ijtimoiy mazmunini belgilashi va shaxsiy sifat bilan tashkiliy imkoniyat qanday farqlanishi aniqlanishi zarur. Aks holda, tashabbuskorlik bir tadqiqotda g'oya yaratish, boshqasida topshiriqni tez bajarish, yana boshqasida ommaviy e'tirof olish bilan o'lchanishi mumkin. Bunday turli belgilarni bitta nom bilan birlashtirish natijalarni qiyoslash va ulardan boshqaruv xulosasi chiqarishni murakkablashtiradi. Maqola ushbu tushunchaviy muammoni metodologik boshlanish nuqtasi sifatida oladi.

N. Shermuhamedova falsafani o'qitishda metodologik madaniyat va tanqidiy fikrlashning ahamiyatini muhokama qiladi [1]. U. Axrorova malaka oshirishda rahbar-kadrlarning soft-kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini yoritadi [2]. Ushbu ishlar professional rivojlanishni oddiy malakalar yig'indisiga qisqartirmaslik uchun mahalliy kontekst beradi. Biroq kompetensiya haqida normativ tasavvur mavjudligi uning empirik o'lchovi allaqachon tayyor ekanini anglatmaydi. Mazkur maqola tushuncha, ko'rsatkich va baholash hukmi o'rtasidagi bog'lanishni alohida tekshirishga qaratilgan. Tanlangan manbalarning ta'limga doir xulosalari rahbar tashabbuskorligining tayyor

diagnostik shkalasi deb qabul qilinmaydi.

Tadqiqot muammosi uch turdagi savolning aralashishida namoyon bo'ladi. "Bu tashabbusmi?" — tushunchaga oid savol; "Nega paydo bo'ldi?" — sababiy savol; "Uni qo'llab-quvvatlash kerakmi?" — normativ savoldir. Ularga aynan bir dalil bilan javob berish mumkin deb bo'lmaydi. Tashabbusning tez-tez uchrashi uning adolatligini, rahbarning ijobiy bayoni esa uni yaratgan sababni avtomatik tasdiqlamaydi. Muammo iqtisodiy baholashda ham saqlanadi: arzon loyiha doimo ijtimoiy jihatdan maqbul emas, qimmat loyiha esa maqsadga aloqasiz deb oldindan chiqarilmaydi. Xarajatning kimga tushgani va foydani kimga yetgani alohida savollardir.

Maqolaning maqsadi ijtimoiy tashabbuskorlikni o'rganish uchun tushunchaviy, sababiy va normativ vazifalarni ajratadigan ko'p darajali tadqiqot protokolini taklif etishdir. Asosiy savol rahbarning shaxsiy xususiyatlari, tashkilot sharoiti va muayyan tashabbus oqibatini qanday qilib aralashtirmasdan birgalikda o'rganish mumkinligidir. Mualliflik hissi tashabbus epizodini kuzatuv birligi sifatida asoslash, muqobil sabablarni oldindan ko'rsatish va ko'p manbali tekshiruvni etik cheklovlar bilan bog'lashdan iborat. Maqola empirik natija hisoboti emas: respondentlar tanlanmagan, so'rov o'tkazilmagan va statistik model baholanmagan. Natija kelgusida sinovdan o'tkazilishi kerak bo'lgan metodologik loyihadir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur ishning amalda qo'llangan metodi maqsadli adabiyot tanlovi, konseptual qiyos va normativ argumentatsiyadir. Sakkizta manba metodologik madaniyat, ijtimoiy falsafa, nazariy etika hamda sifat va ko'p usulli tadqiqot masalalari bo'yicha tanlandi. Tanlov tizimli sharh yoki bibliometrik tahlil deb taqdim etilmaydi. Tadqiqot protokoli ishlab chiqilganining o'zi ushbu protokol bo'yicha empirik tadqiqot bajarilganini anglatmasligi qat'iy saqlanadi. "Usul taklifi" va "qo'llangan usul" matnda farqlanadi. Bu farq ilmiy natijaning maqomini aniq ko'rsatish va dalilsiz ishonchlik da'vosidan saqlanish uchun zarur.

A. Pavlov ijtimoiy falsafaning predmeti va chegaralarini turli yondashuvlar o'rtasidagi munosabat sifatida muhokama qiladi [4]. Ushbu manba tashabbuskorlikni bitta intizomning tiliga to'liq tushirib qo'ymaslik uchun nazariy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ko'p yondashuvlilik usullarni tartibsiz yig'ish degani emas. Har bir usul qaysi savolga javob berishi bilan tanlanadi. Normativ tahlil mezonning maqbulligini, kuzatuv xatti-harakatning mazmunini, hujjat tahlili vakolat va qaror izini, sababiy dizayn esa ehtimoliy mexanizmni tekshirishi mumkin. Bu vazifalar bir-birining o'rnini bosa olmaydi.

L. Maksimov nazariy etikadagi ayrim stereotiplarni, jumladan, axloqiy mulohazani bilimning sodda ko'rinishiga tenglashtirishga oid qarashlarni tanqid qiladi [3]. Maqola uning barcha nokognitivistik xulosalarini qabul qilmaydi; ushbu tanqid normativ bahoni kuzatiladigan fakt bilan aynanlashtirmaslik uchun muammoli nuqta sifatida ishlatiladi. R. Smith bilmaslikning falsafiy va ta'limiy fazilatlarini muhokama qiladi [6]. Bu yondashuv tadqiqotchining cheklovlarini yashirmasligi va oldindan kutilgan javobni materialga majburan yuklamasligi uchun asos beradi. Epistemik kamtarlik dalildan voz kechish emas, da'voning kuchini mavjud asosga moslashtirish talabi sifatida talqin qilinadi.

Konseptual tekshiruvda qarshi holatlar qo'llanadi: tashabbusga o'xshagan tashqi topshiriq, foydali bo'lsa-da, yangiligi kam faoliyat, yangicha bo'lsa-da, umumiy ehtiyojga mos kelmaydigan loyiha va amalga oshmagan asosli taklif. Bular real tanlama emas, tushuncha chegarasini tekshiruvchi fikriy misollardir. Protokolning izchilligi har bir dalil turi qaysi xulosani qo'llab-quvvatlashi hamda qaysi xulosaga yetarli emasligi orqali baholanadi. Manbalarda ochiq bo'lgan mazmundan tashqariga chiqadigan empirik tafsilotlar kiritilmaydi. Taklif etilgan konstruktдан tayyor attestatsiya balli yoki rahbarlarning psixologik tashxisini chiqarish maqsad qilinmagan.

NATIJALAR

Konstruktни belgilash va kuzatuv birligini tanlash. Maqolada ijtimoiy tashabbuskorlikning ishchi ta'rifi quyidagicha taklif etiladi: rahbarning anglangan ijtimoiy ehtiyojga javob beradigan muqobil harakatni ilgari surish, uni boshqalar bilan asoslash va amalga oshirish shartlarini mas'uliyat bilan tashkil etishga yo'nalgan faoliyati. Bu ta'rif yangilikni mutlaq tarixiy birinchilik bilan tenglashtirmaydi. Muayyan muassasa uchun yangi yechim ham tashabbus bo'lishi mumkin, biroq uni shunday tasniflash uchun kontekst ko'rsatilishi kerak. Tashabbusning ijtimoiy mazmuni esa uning ommaviy ko'rinishidan emas, qaysi ehtiyoj va manfaatga qaratilganidan izlanadi. Ta'rifning amaliy farqlash qobiliyati alohida tekshirilishi lozim.

Kuzatuv birligi sifatida "tashabbus epizodi" taklif qilinadi. U muammoni ko'rish, taklif kiritish, muhokama, resurs qarori, ijro va qayta baholash bosqichlarini o'z ichiga oladigan chegaralangan jarayondir. Bu birlik butun rahbar shaxsini bir martalik xatti-harakat bilan baholash xavfini kamaytirishga qaratilgan. Bitta rahbar turli sharoitda turlicha tashabbus ko'rsatishi, turli rahbarlar esa o'xshash institutsional cheklovga duch kelishi mumkin. Shuning uchun epizod darajasidagi natija shaxs darajasidagi barqaror fazilatga avtomatik ko'chirilmaydi. Bunday umumlashtirish takroriy va qiyosiy dalilni talab qiladi.

Tashabbus epizodini tashqi topshiriq ijrosidan farqlash ham ehtiyotkorlikni talab etadi. Yuqoridan berilgan umumiy vazifani mahalliy ehtiyojga mos yangicha usulda bajarish tashabbus elementini o'z ichiga olishi mumkin. Aksincha, rahbar nomidan e'lon qilingan, ammo boshqa kishilar ishlab chiqqan loyiha yakka shaxs tashabbusi deb ko'rsatilmaligi kerak. Shuning uchun mualliflik, qaror chiqarish va ijro hissi alohida qayd etiladi. Ushbu ajratish tashabbusni "faqat pastdan" yoki "faqat yuqoridan" keladigan hodisa deb belgilamaydi. U tashabbusning qayerda va qanday qo'shilganini kuzatiladigan savolga aylantiradi.

Natija va jarayon o'rtasida ham farq saqlanadi. Maqsadga erishmagan loyiha oldindan asosli tashabbus bo'lishi, muvaffaqiyatli natija esa rahbarning tashabbusidan tashqari omillar hisobiga yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli ishchi konstrukt natijaning ijobiylikni ta'rifga oldindan kiritib, keyin tashabbus foydali ekanini "isbotlash" aylanasi tushmasligi kerak. Maqola tashabbusning mavjudligi, uning amalga oshirish sifati va oqibatining normativ maqbulligini alohida bosqichlarda o'rganishni taklif etadi. Ana shu ajratish sifat va miqdoriy tadqiqotning keyingi savollarini aniq belgilash

imkonini beradi.

Sababiy tushuntirish va muqobil mexanizmlar. J. Gerring sifat metodlarining xususiyatlari va ulardan foydalanish masalalarini tahlil qiladi [7]. Ushbu manba sifat tadqiqotini dalili sust izohga tenglashtirmaslik, usulni uning savoli va xulosa imkoniyati bilan baholash uchun metodologik tayanchdir. G. Goertz esa sababiy mexanizm, holatlararo taqqoslash va holat ichidagi tahlilni o'zaro bog'laydigan yondashuvni taklif etadi [8]. Mazkur maqola bu g'oyalardan rahbarning bayon qilingan motivi bilan tashabbusni amalga yuzaga keltirgan jarayonni farqlash uchun foydalanadi. Mexanizmning mavjudligi faqat voqealarning ketma-ket kelishi bilan tasdiqlanmasligi kerak.

Tadqiqot protokolda kamida uchta muqobil izoh oldindan ochiq qo'yilishi taklif etiladi. Tashabbus rahbarning shaxsiy mas'uliyatidan, jamoaning oldindan shakllangan talabidan yoki tashqi rag'bat va resurs imkoniyatidan kelib chiqishi mumkin. Ular bir-birini to'liq inkor etishi shart emas. Savol har bir omil qaysi bosqichda qanday rol o'ynaganidir. Masalan, resurs berilgani taklifni amalga oshirishga imkon yaratishi, lekin uning dastlabki mazmunini tushuntirmasligi mumkin. Shu sababli maqsad omillar ro'yxatini uzaytirish emas, taklifdan qarorgacha va qarordan ijrogacha kuzatiladigan bog'lanishni aniqlashtirishdir.

Tanlashdagi xato muammosi faqat muvaffaqiyatli yoki mukofotlangan rahbarlarni o'rganishda paydo bo'lishi mumkin. Bunday tanlov nima uchun ayrim tashabbuslar amalga oshmaganini ko'rish imkonini qisqartiradi. Kelajak tadqiqoti uchun qabul qilingan, rad etilgan, to'xtatilgan va qayta ishlangan tashabbuslarni qiyoslash taklif etiladi. Holatlar tanlovi oldindan qo'yilgan savolga bog'lanishi kerak; u oldindan ma'qul ko'rilgan xulosani tasdiqlaydigan misollarni yig'ishga aylanmaydi. Ushbu maqola tanlama hajmini uydrib ko'rsatmaydi: uning miqdori populyatsiya, ma'lumotga kirish, usul va etik imkoniyatlar aniqlangach asoslanishi lozim.

Miqdoriy tahlil rejalashtirilsa, xom tashabbuslar soni ehtiyotkorlik bilan ishlatilishi kerak. Lavozim muddati, muassasa hajmi, moliyaviy vakolat va tashabbus uchun mavjud imkoniyatlar farq qilishi mumkin. Shu bois ko'proq epizod avtomatik ravishda kuchliroq fazilatni bildirmaydi. Qiyosning asosi, kuzatuv davri va faoliyatga real imkoniyat berilgan holatlar ko'rsatilishi zarur. Sababiy ta'sirni baholash uchun esa mos taqqoslash va identifikatsiya shartlari alohida talab etiladi. Hozirgi maqola bunday modelni hisoblamaydi; uning vazifasi keyingi miqdoriy da'volar qaysi tushunchaviy xatolarga yo'l qo'ymasligi kerakligini aniqlashdir.

Ko'p darajali metodologik moslik matritsasi. Taklif etilgan protokol savol, dalil va xulosa o'rtasidagi moslikka asoslanadi. Quyidagi jadval usullarni ko'paytirishning o'zini ilmiy ustunlik deb e'lon qilmaydi. Har bir qatorda ma'lum bir xulosa uchun qanday dalil kerakligi va qaysi o'tish xato ekanligi ko'rsatiladi. Mezonlar oldindan tadqiqot dizayniga kiritilsa, material yig'ilgandan keyin maqsadni unga moslab o'zgartirish xavfini savolga qo'yish mumkin. Bu jadvalning o'zi ma'lumot yig'ilganini yoki usullarning ishonchliligi tasdiqlanganini bildirmaydi.

1-jadval. Ijtimoiy tashabbuskorlikni o'rganishda savol, dalil, xulosa mosligi

Tahlil vazifasi	Asosiy savol	Taklif etilgan dalil	Yo'l qo'yilmas xulosa
Tushunchaviy	Nima tashabbus hisoblanadi?	Ta'rif, qarshi holat, epizod chegarasi.	Har qanday tadbirni tashabbus deyish.
Jarayoniy	Taklif qanday shakllandi?	Hujjatlar, kuzatuv, tomonlar bayoni.	Rahbar so'zini yagona voqelik deb olish.
Sababiy	Qaysi mexanizm ishladi?	Vaqt tartibi va muqobil izohlar qiyosi.	Ketma-ketlikni sabab deb e'lon qilish.
Iqtisodiy	Foyda va xarajat kimga tegishli?	Pul, vaqt, imkoniyat va resurs qaydlari.	Muassasa tejimini umumiy nafga tenglashtirish.
Normativ	Qaror qanday asoslandi?	Mezon, taqsimot, e'tiroz va tuzatish tahlili.	Ommaviy ma'qullashni adolat isboti deyish.

Metodologik moslik bir xil ma'lumotni turli savollarda turlicha ishlatishni istisno etmaydi. Masalan, majlis bayonnomasi qaror sanasini ko'rsatishi mumkin, ammo yig'ilishda barcha fikrlar erkin aytilganini yakka o'zi tasdiqlamaydi. Intervyu shaxsning tajribasini yoritishi mumkin, lekin barcha voqealarning xolis ketma-ketligini avtomatik bermaydi. Shu sababli dalilning kuchi uning shaklidan emas, muayyan xulosaga qanchalik mos kelishidan baholanadi. Hujjat va suhbat o'rtasidagi ziddiyat xato deb darhol yo'qotilmaydi; u tashkiliy hayotning muhim jihatini ochadigan alohida tahlil obyekti bo'lishi mumkin.

Iqtisodiy qatorda imkoniyat xarajatini kiritish baholashning chegarasini kengaytiradi. Ijtimoiy tashabbusni amalga oshirishga ajratilgan resurs boshqa maqsadga ishlatilmagan bo'ladi. Biroq bu fakt tashabbus noo'rinligini o'z-o'zidan bildirmaydi. Savol muqobillar qanchalik asosli ko'rilgani va yuk qaysi guruh zimmasiga tushganidir. Amaliy hisob uchun real ma'lumot zarur; maqolada shartli pul miqdori yoki soxta samaradorlik foizi keltirilmaydi.

Triangulyatsiya, tadqiqotchi pozitsiyasi va etik chegaralar. M. Hammersley etnografiyaning mohiyati va uning tadqiqotdagi istiqbolini savolga qo'yadi [5]. Ushbu manba rahbarning tashabbuskorligini faqat rasmiy so'rov javobidan emas, faoliyatning kontekstida o'rganish imkoniyatini ko'rishga yordam beradi. Biroq bir necha intervyu o'tkazish avtomatik ravishda etnografiya hisoblanmaydi. Shuning uchun kelajak protokolda kuzatuvning davomiyliigi, tadqiqotchi ishtiroki, qayd tartibi va talqin chegarasi aniq ko'rsatilishi kerak. Usul nomi bajarilgan ishning ko'lamidan kattaroq da'vo qilmasligi lozim. Bu ehtiyotkorlik metodologik qat'iylikning tarkibiy talabi sifatida qo'yiladi.

Triangulyatsiya manbalar doimo bir xil xulosa berishi kerak degani emas. Rahbar tashabbusni umumiy manfaatga

xizmat qilgan deb, xodim esa qo'shimcha nazoratsiz yuk deb talqin qilishi mumkin. Bunday farqni o'rtacha javobga keltirib yo'qotishdan oldin u qaysi tajriba va manfaatdan kelib chiqqani o'rganiladi. Hujjatdagi maqsad, amaldagi ijro va ishtirokchi talqini turli darajadagi ma'lumotdir. Ularning nomuvofiqligi institutsional ziddiyat haqida gipoteza yaratishi mumkin, ammo biror tomon yolg'on gapirdi degan xulosani darhol asoslamaydi. Protokol shu farqlarni saqlagan holda dalillarni qiyoslashni taklif etadi.

Tadqiqotchining tashkilot bilan aloqasi ham ma'lumotning shakllanishiga ta'sir qilishi mumkinligi nazariy ehtimol sifatida hisobga olinadi. Xizmat baholovchisi, hamkasb yoki tashqi tadqiqotchi bilan suhbat turlicha kutilma uyg'otishi mumkin. Shu sababli rol, manfaat va materialdan foydalanish tartibi ishtirokchilarga tushuntirilishi lozim. Ixtiyoriy qatnashish, shaxsni aniqlovchi ma'lumotni cheklash va javobni rahbarlik jazosi bilan bog'lamaslik etik mezon sifatida taklif etiladi. Ushbu maqola ruxsat beruvchi hujjat o'rnini bosmaydi; real tadqiqot uchun tegishli etik va huquqiy talablar alohida bajarilishi kerak.

Kelajak tahlilida kodlash mezonlari, o'zgartirilgan ta'riflar va qarshi dalillar qayd etilishi taklif qilinadi. Natija oldindan qabul qilingan rahbarlik idealiga mos kelmasa, uni chetga chiqarish o'rniga konstrukt yoki gipotezani qayta ko'rish kerak bo'lishi mumkin. Bir necha tahlilchi ishtirok etsa, farqli talqinlar va ular qanday muhokama qilingani ochiq ko'rsatiladi; tekshiruv bo'lmasa, kelishuv koeffitsiyenti uydirilmaydi. Reproductivlik ham barcha kontekst bir xil natija berishi emas, tahlil qarorlari boshqalarga tushunarli va tekshiriladigan bo'lishi sifatida olinadi. Shunda metodologik shaffoflik natijaga asossiz ishonch yaratish vositasiga aylanmaydi.

MUHOKAMA

Birinci qarshi fikr tushunchani haddan tashqari murakkablashtirish amaliy baholashni qiyinlashtirishidir. Rahbarlar haqidagi qarorlar ko'pincha qisqa va sodda ko'rsatkich talab qilishi mumkin. Biroq soddalashtirish undan chiqariladigan xulosaning chegarasini bekor qilmaydi. Agar ko'rsatkich faqat tashabbuslar sonini bildirsa, u aynan shu vazifada ishlatilishi mumkin; uni tekshirilmagan holda axloqiy fazilat yoki umumiy boshqaruv sifati deb atash metodologik sakrash bo'ladi. Maqola har bir tadqiqotni maksimal murakkab qilishni emas, da'vo bilan dalil o'rtasidagi mutanosiblikni saqlashni taklif etadi. Soddalik shaffof cheklov bilan birga kelishi kerak.

Ikkinchi e'tiroz normativ tahlil tadqiqotchining shaxsiy qadriyatlarini ilmiy xulosa sifatida o'tkazishi mumkinligidir. Bu xavf normativ savollarni yashirish bilan bartaraf etilmaydi. Aksincha, qaysi mezon ishlatilgani, nega tanlangani va qaysi muqobil pozitsiya mavjudligi ko'rsatilishi kerak. Teng ishtirok, mas'uliyatli resurs taqsimoti yoki zarar yetkazmaslik mezoni fakt emas, asoslantirish talab qiladigan normativ taklifdir. Empirik material bunday mezonning amalda bajarilishini ko'rsatishi mumkin, lekin uning axloqiy maqbulligini faqat ko'pchilik qo'llab-quvvatlagani bilan isbotlab bo'lmaydi. Shu tarzda fakt va qiymat munosabati ochiq saqlanadi.

Uchinchi e'tiroz sifat usullari umumlashtirish imkonini cheklashidir. Mazkur maqola umumlashtirishni rad etmaydi, uning turini ajratadi. Bir holatning tafsiloti butun populyatsiya chastotasini ko'rsatmaydi, biroq muayyan mexanizm haqidagi gipotezani ishlab chiqishi yoki soddalashtirilgan umumiy hukmga qarshi misol berishi mumkin. Statistik umumlashtirish boshqa tanlov va o'lchash shartlarini talab qiladi. Ushbu farqlash usullar o'rtasidagi ustunlik bahsidan ko'ra savolga mos dizayn tanlashga yo'naltiradi. Xuddi shuningdek, katta tanlama ham yomon belgilangan konstruktini avtomatik tuzatmaydi. Tushuncha sifati tadqiqotning barcha bosqichlari uchun muhim shart bo'lib qoladi.

Institutsional-iqtisodiy tahlilda tashabbusni shaxs fazilatiga ortiqcha bog'lash tashkilotning resurs va vakolat sharoitini yashirishi mumkin. Biroq barcha natijani tuzilma bilan izohlash ham shaxsning qaror va mas'uliyatini yo'qotadi. Taklif etilgan ko'p darajali protokol ushbu ikki reduksiyadan saqlanishga qaratilgan. Epizod darajasida qaror jarayoni, tashkilot darajasida vakolat va resurs, shaxs darajasida esa bayon qilingan asoslar hamda takroriy xatti-harakatlar o'rganiladi. Darajalar orasidagi bog'lanish oldindan ma'lum deb olinmaydi, dalil bilan tekshiriladigan savol sifatida qoladi. Bu yondashuv samaradorlik va axloqiy baholashni bitta reytingga qisqartirishga shoshilmaslikni talab etadi.

Protokolning chegaralari va tekshirish shartlari. Taklif etilgan protokolning ichki izchilligi amaliy ishlashining kafolati emas. Intervyu savollarining tushunariligi, epizod chegarasini belgilash, kodlash mezonlari va dalillarga kirish sharoiti pilot tadqiqotda tekshirilishi kerak. Bunday sinov ushbu maqola doirasida o'tkazilmagan. Sakkiz manba bilan cheklangan konseptual korpus barcha metodologik maktablarni qamramaydi. Turli tashkiliy sharoitlarda ishchi ta'riflar qayta aniqlashtirilishi mumkin, lekin o'zgarishlar yashirilmaligi lozim. Protokolni amaliyotga qo'llashdan oldin maqsad tadqiqotmi, rivojlantiruvchi tahlilmi yoki xizmat bahosimi, degan farq ochiq belgilanishi kerak.

Keyingi bosqichda avvalo konstruktning chegarasi va dalil manbalari tekshiriladi, shundan keyin o'lchov yoki taqqoslash rejasi asoslanadi. Ishtirokchilar soni, statistik ishonchlik darajasi va samaradorlik koeffitsiyenti hozircha mavjud emas. Bu bo'shliq soxta raqam bilan to'ldirilmaydi. Mualliflik natijasi tadqiqot savollarini tartibga solish va qaysi da'vo uchun qanday dalil zarurligini ko'rsatishdan iborat. Protokolning o'zi ham tanqid, qayta ishlash va nomaqbul qismlarini rad etishga ochiq metodologik taklif bo'lib qoladi.

XULOSA

Ta'lim rahbarlarining ijtimoiy tashabbuskorligini o'rganish uchun tushunchani belgilash, uning paydo bo'lishini izohlash va oqibatini axloqiy baholash vazifalarini ajratish zarur. Maqolada tashabbus epizodi kuzatuv birligi sifatida taklif etilib, shaxs fazilati, tashkilot sharoiti va muayyan natija o'rtasida avtomatik tenglik o'rnatilmasligi asoslandi. Tashabbusning mavjudligi uning foydali yoki adolatli ekanini oldindan bildirmaydi; muvaffaqiyatli natija esa rahbarning yagona sabab bo'lganini tasdiqlamaydi. Ko'p manbali tekshiruv hujjat, kuzatuv va ishtirokchi talqinini bir-birini to'ldiruvchi, zarur bo'lsa, bir-biriga zid dalillar sifatida o'rganishni nazarda tutadi. Iqtisodiy baholashda pul bilan birga vaqt, muqobil imkoniyat va yukning taqsimoti ham ko'rilishi lozim. Ishlab chiqilgan savol-dalil-xulosa matritsasi bajarilgan empirik tadqiqot natijasi emas, uning keyingi dizayni uchun konseptual asosdir. Protokolni qo'llash oldindan ishchi ta'riflar, etik shartlar va ma'lumotga kirish imkoniyati tekshirilishi kerak. Shu yondashuv tashabbuskorlik haqida murakkab, lekin

dalili noaniq hukmlar o'rniga chegarasi ochiq, qayta tekshiriladigan va muqobil izohlarga sezgir ilmiy xulosa chiqarish imkonini ko'zlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shermuhamedova N. Methodological Aspects of Teaching Philosophy and Its Influence on the Formation of New Thinking // Formation of Competencies of Gifted Individuals in the System of Extracurricular and Higher Education. – 2023. – Vol. 1, № 1. – P. 52–65. – DOI: 10.18372/2786-823.1.17478.
2. Axrorova U. X. Malaka oshirish jarayonida rahbar-kadrlarning soft-kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari // Ta'lim va taraqqiyot. – 2026. – № 2. – B. 396–412. – URL: https://journal.namspi.uz/articles_public_file/a5b839cb02541a79adf051752fbf62c6.pdf.
3. Максимов Л. В. О некоторых стереотипах теоретической этики // Этическая мысль. – 2016. – Т. 16, № 2. – С. 20–33. – DOI: 10.21146/2074-4870-2016-16-2-20-33.
4. Павлов А. В. Параллаксы лисы: к определению предмета и границ социальной философии // Социологическое обозрение. – 2018. – Т. 17, № 3. – С. 149–172. – DOI: 10.17323/1728-192X-2018-3-149-172.
5. Hammersley M. What Is Ethnography? Can It Survive? Should It? // Ethnography and Education. – 2018. – Vol. 13, № 1. – P. 1–17. – DOI: 10.1080/17457823.2017.1298458.
6. Smith R. The Virtues of Unknowing // Journal of Philosophy of Education. – 2016. – Vol. 50, № 2. – P. 272–284. – DOI: 10.1111/1467-9752.12206.
7. Gerring J. Qualitative Methods // Annual Review of Political Science. – 2017. – Vol. 20. – P. 15–36. – DOI: 10.1146/annurev-polisci-092415-024158.
8. Goertz G. Introduction // Multimethod Research, Causal Mechanisms, and Case Studies: An Integrated Approach. – Princeton: Princeton University Press, 2017. – P. 1–28. – DOI: 10.2307/j.ctvc77khf.6.